

REALNOST A I REALNOST B

Kakvo značenje može da ima fikcija u doba haosa i iracionalnosti?

Koji su to događaji koji su razgraničili duh 21. od duha 20. veka? Gledano iz globalne perspektive, to su, pre svega, bili rušenje Berlinskog zida i kasniji brz kraj svetskog poretka iz Hladnog rata, a zatim uništenje zgrada Svetskog trgovinskog centra, 11. septembra 2001. Prvi destruktivni čin bio je ispunjen svetlim nadama, dok je sledeći bio poražavajuća tragedija. Opšteprihvaćeno uverenje u prvom slučaju da će „svet biti bolji nego ikada”, totalno je oboren katastrofom 11.09.

Čini se da su se ova dva čina destrukcije, odigrana na svakom kraju milenijumske prekretnice, a u oba slučaja sa toliko različitim momentima, udružila u par koji je u velikoj meri transformisao naš mentalitet.

Tokom proteklih trideset godina, pisao sam prozu u različitim oblicima od kratkih priča do čitavih romana. Priča je uvek bila jedan od najfundamentalnijih ljudskih koncepata. Dok je svaka priča jedinstvena, ona najvećim delom funkcioniše kao nešto što se može deliti i razmenjivati sa drugima. To je jedna od stvari koje svakoj priči daju značenje. One formu priče menjaju slobodno kao da udišu vazduh svakog novog vremena. Kao medij za kulturni prenos, priče su, u principu, veoma promenljive u skladu sa načinom prezentacije koji koriste. Kao vešti modni dizajneri, mi romanopisci, oblačimo priče, kako one iz dana u dan menjaju svoj oblik, u reči koje odgovaraju njihovoj figuri.

Posmatrano iz takve profesionalne perspektive, čini se da je interfejs između nas i priča koje srećemo pretrpeo veću promenu nego ikada ranije, baš u trenutku kad je svet prešao (ili počinjao da prelazi) milenijumski prag. Da li je ovo bila promena na bolje ili pak manje dobrodošla promena, nije na meni da sudim. O svemu tome mogu da kažem da verovatno nikada više nećemo moći da se vratimo tamo odakle smo krenuli.

Govoreći u svoje sopstveno ime, jedan od razloga što me ovo toliko pogađa jeste činjenica da proza koju pišem i sama prolazi kroz znatnu transformaciju. Priče u meni ne prestano menjaju formu sa svakim udahom nove atmosfere. Mogu jasno da osetim pomjeranje unutar mog tela. Istovremeno, kako vidim, dolazi do supstancialne promene u načinu na koji čitaoci doživljavaju moju prozu.

Posebno je vredna pomena promena u stavu evropskih i američkih čitalaca. Do sada, moji romani su se mogli posmatrati u kontekstu 20. veka, to jest ulazili su u umove čitalaca kroz vrata kao što je recimo „postmodernizam“, „magični realizam“ ili „orientalizam“, međutim, otprilike od momenta kada su ljudi počeli da prihvataju novi vek, postepeno su počeli da uklanjaju okvire tih „izama“ i da prihvataju svetove mojih priča kao nešto što jednostavno takvo jeste. Ovu promenu sam snažno osećao pri svakoj poseti Evropi ili Americi. Činilo mi se da su ljudi prihvatali moje priče kompletno – priče koje su uglavnom haotične, kojima povremeno nedostaje logičnost i u kojima je kompozicija realnosti pre-

uređena. Umesto da analiziraju haos u mojim pričama, kao da su krenuli da načinju novo interesovanje upravo za nešto što će ih na najbolji način prevariti.

Nasuprot tome, čitaoci u azijskim zemljama nikada nisu iskazali potrebu za uvodom u književnu teoriju tokom čitanja moje proze. Većina Azijata koji su uzeli na sebe da čitaju moja dela, od samog početka su očigledno prihvatali priče koje sam pisao kao relativno „prirodne“. Prvo je nastupilo prihvatanje, zatim (po potrebi) i analiza. U većini slučajeva na zapadu, mada ipak sa nekim razlikama, prihvatanje je prethodilo logičnom analiziranju. Ipak, izgleda da ovakve razlike između istoka i zapada vremenom blede, kao rezultat međusobnog uticaja.

Kad bi trebalo da imenujem proces kroz koji je svet prošao tokom proteklih godina, bila bi to „preorientacija“. Velika politička i ekonomski preorientacija počela je nakon završetka Hladnog rata. Ne treba mnogo pričati o preorientaciji u oblasti informacione tehnologije, uključujući zapanjujuće globalno razaranje i utvrđivanje sistema. U vrtlogu takvih procesa, bilo bi očigledno nemoguće da se književnost kao takva preorientiše i tako izbegne sistemske promene.

Usled ovakvog opsežnog procesa preorientacije dolazi do akutnog problema, a to je gubitak, makar i samo privremen, koordinata za formiranje standarda evaluacije. Takve ose su postojale do sada, funkcionišući kao pouzdani temelji na osnovu kojih se uspostavljaju sistemi vrednosti. Na čelu stola, kao glava porodice, bile su vrednosti koje su odlučivale o tome šta zadovoljava kriterijume, a šta ne. Sada se budimo u saznanju da je nestala ne samo glava porodice, već i sam sto. Čini se da su svuda oko nas predmeti već nestali ili upravo nestaju u čeljustima haosa.

Kada čujem reč „haos“, automatski zamislim slike od 11.09. – te šokantne scene milion puta prikazane na televiziji. Dva džambo-džeta uranjuju u staklene zidove kula blizanki, one same se urušavaju i nestaju, scene koje će i dalje biti neverovatne, čak i nakon milion gledanja. Zaplet koji je uspeo sa čudesnim savršenstvom – takvim da skoro dostiže nivo nadrealnosti. Ako mogu tako da kažem, a da ne budem pogrešno shvaćen, kao da su te scene nešto što je urađeno uz pomoć kompjuterske grafike za neki holivudski film o Sudnjem danu.

Često se pitamo šta bi bilo da se 11.09. nikada nije dogodio – ili bar da taj plan nije tako savršeno uspeo. Svet bi bio mnogo drugačiji nego što je sada. Amerika bi možda imala drugog predsednika (što je veoma moguće), do ratova u Iranu i Avganistanu možda nikada ne bi došlo (što je čak i verovatnije).

Nazovimo svet kakav sada imamo Realnost A, a svet kakav smo mogli da imamo da nije bilo 11.09. – Realnost B. Nemoguće je ne primetiti da se svet – Realnost B – čini stvarnijim i racionalnijim od sveta Realnost A. Drugim rečima, živimo svet koji poseduje nivo realnosti čak i niži od nerealnog sveta. Kako ovo drugačije nazvati do „haosom“?

U doba kao što je ovo, kakvo značenje može imati proza? Kakvoj svrsi može da služi? U doba kad je realnost nedovoljno stvarna, koliko realnosti može imati jedna izmišljena priča?

Svakako, ovo je problem sa kojim se sada suočavamo mi romanopisci, to pitanje nam se nameće. Onog trenutka kada su naši umovi prešli prag novog veka, mi smo jednom i za svagda prešli i prag realnosti. Nismo imali drugog izbora nego da učinimo taj korak, a naravno, čim smo prekoračili, naše priče na silu menjaju svoju strukturu. Romani i priče

koje pišemo sigurno će postajati sve različitije u karakteru i osećanju svih prethodnih, baš kao što se fikcija 20. veka jasno i oštro razlikuje od fikcije 19. veka.

Pravi cilj priče nije suditi o tome šta je ispravno, a šta pogrešno, šta je dobro, a šta zlo. Za nas je važnije da li, unutar nas, promenljivi i tradicionalni elementi napreduju u međusobnoj harmoniji, da li se individualne i opšte priče u nama spajaju u korenu.

Drugim rečima, uloga priče je održavanje zdravljia duhovnog mosta izgrađenog između prošlosti i budućnosti. Sasvim je, dakle, prirodno da iz takvog poduhvata proizilaze nove smernice i moralna načela. Da bi se to ostvarilo, prvo moramo duboko udahnuti vazduh realnosti, vazduh stvari onakvih kakve zaista one jesu i moramo bespoštedno i bez predrasuda posmatrati način na koji se priče menjaju u nama, te u skladu sa duhom te promene kovati nove reči.

U tom smislu, istovremeno kada se proza (priča) podvrgava okrutnom testu, ona poseduje povoljnosti bez presedana. Naravno, uz prozu je uvek išla određena odgovornost i problemi sa kojima se trebalo izboriti u svakom vremenu, ali svakako da su ta odgovornost i ti problemi sada posebno veliki. Priča ima funkciju koju ona sama može da vrši, a to je da „pretvori sve u priču“. Transformisati stvari i događaje oko nas u metaforu u formi priče i sugerisati pravu prirodu situacije u dinamičnosti te zamene – to predstavlja najvažniju funkciju priče.

U mom poslednjem romanu *1Q84*, oslikavam ne blisku budućnost Džordža Orvela, već blisku prošlost – 1984. Šta bi bilo da je 1984. bila drugačija, ne originalna 1984. kakvu znamo, već neka druga, transformisana 1984? A šta kad bi nas iznenada bacili u jedan takav svet? Bez sumnje, tapkali bismo u mraku ka novoj realnosti.

U tom jazu između Realnosti A i Realnosti B, u inverziji realnosti, koliko dugo bismo mogli da očuvamo date nam vrednosti, a u isto vreme, kakva bi nova moralna načela mogli stvoriti? Ovo je jedna od tema mog romana. Proveo sam tri godine u pisanju ove priče i tokom tog vremena provukao sam njen hipotetički svet kroz sebe kao simulaciju. Haos je i dalje tu – u punoj meri.

Međutim, nakon mnogo pokušaja i grešaka, sada imam jak osećaj da konačno uvlačim haos u izraz priče. Možda rešenje počinje sa blagim prihvatanjem haosa ne kao nečega što „ne treba da postoji“, što treba fundamentalno odbaciti iz principa, već kao nečega što „postoji u stvarnosti“.

Možda sam preterano optimističan. Ipak kao priovedač, kao, nadam se, skroman pilot uma i duha, ne mogu, a da se ne osećam ovako, ne mogu da ne mislim da će svet takođe, nakon prilično mnogo pokušaja i grešaka, svakako stvoriti novo poverenje u haos, da će svet nesumnjivo otkriti tragove koji navode na rešenje jer, konačno, i svet i priča su već prešli prag mnogih vekova i doživeli mnogo prekretnica da bi opstali do današnjeg dana.

Izvornik: Haruki Murakami, "Reality A and Reality B", International Herald Tribune Magazine, decembar 2010.

(Engleskog prevela **Svetlana Uzelac**)